

Josep Maria Sala Valldaura:*Història del teatre a Catalunya*

Vic / Lleida: Eumo Editorial / Pagès Editors, 2006 (Biblioteca d'Història de Catalunya; 8). 261 pàgs., ISBN-10 84-9766-168-0.

L'any 1978 Xavier Fàbregas va publicar la «darrera» *Història del teatre català*, i de llavors ençà la recerca sobre l'art escènic –impulsada pel mateix Fàbregas, entre d'altres– ha avançat considerablement i abasta gairebé tots els períodes històrics i estètics i moltes de les tendències contemporànies. De fet, aquesta progressió i diversificació dels estudis teatrals ha permès que se n'hagen publicat monografies parcials, de síntesi i estats de la qüestió sobre el teatre medieval, realista, modernista o de postguerra, o que determinades històries literàries, caracteritzades per la seua gasiveria fins ara, hagen dedicat un espai més generós –*ma non troppo...*– al teatre i als dramaturgs contemporanis.

No obstant això, la de Fàbregas, que arriba fins als inicis del teatre independent, amb totes les seues limitacions, continua sent avui dia l'última de les històries del teatre català editada i feta amb un sentit ampli que, si fa no fa, té la intenció d'abastar el teatre (sobretot en el sentit de literatura dramàtica) fet arreu dels Països Catalans o del domini lingüístic. És cert que aquesta història s'iniciava molt abans de la conquesta cristiana, amb el «substrat preromà», segurament seguint els seus interessos d'antropologia cultural i teatral. Les altres històries teatrals, com ja he dit, són parcials: unes vegades centrades en un període, una estètica, un dramaturg, etc., unes altres clarament «regionals».

Aquesta *Història del Teatre a Catalunya* cal emmarcar-la en la «Biblioteca d'Història de Catalunya» que impulsen conjuntament dues editorials menudes i alhora prestigioses com són Eumo i Pagès Editors, lligades –molt o

poc— a les universitats de Lleida i Vic. A més, la col·lecció està dirigida per dos historiadors força (re)coneguts, Joaquim Albareda (Universitat Pompeu Fabra) i Roberto Fernández (Universitat de Lleida). Aquesta «Biblioteca» ha nascut amb la voluntat de combinar harmònicament una certa novetat historiogràfica en els plantejaments i els continguts, el rigor científic i l'amenitat expositiva, sense deixar de banda el lector potencial a l'hora de dotar-la d'una presentació pedagògica en cadascun dels temes. El projecte, que parteix de cinc àrees temàtiques (història social, econòmica, política, cultural i cronològica), a més del prestigi de les empreses editorials i dels directors que l'impulsen, compta amb el suport de l'Institut Català de les Indústries Culturals, del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya.

Els volums apareguts fins ara han estat encomanats a especialistes de reconegut prestigi. Així, el primer, *Història de la ciència a la Catalunya moderna*, ha estat redactat per Santiago Riera i Tuèbols, i el sisè, *Història de les dones a la Catalunya medieval*, per Teresa Vinyoles Vidal, per citar-ne dos dels set exemples possibles. L'obra que ens ocupa també ha estat encomanada a un investigador amb una recerca dilatada.

De Josep Maria Sala Vallaura —deixant ara de banda els seus estudis sobre la lírica catalana contemporània— cal dir que és professor del Departament de Filologia Espanyola de la Universitat de Lleida i un investigador acreditat en el teatre espanyol del segle XVIII, com ens ho demostra la seua edició de l'obra de Juan Ignacio González del Castillo o l'estudi de la cartellera del Teatre de la Santa Creu de Barcelona a final del segle XVIII. Part de les recerques sobre la segona meitat d'aquest segle i els primers anys del següent han estat aplegades en els volums *El sainete en la segunda mitad del siglo XVIII. La Mueca de Talía* (1994) i *El teatro en Barcelona entre la Ilustración y el Romanticismo* (2000). A més, aviat apareixerà la seua edició crítica del *Teatre burlesc català del segle XVIII* (Barcino), amb un extens estudi introductori que ha de contribuir a canviar la visió que fins ara tenim del teatre català setcentista.

Explique aquests aspectes «curriculars» de l'autor perquè el lector pugui comprovar que ens trobem davant d'un historiador i crític del teatre de primera fila, el qual, a la recerca sobre el teatre espanyol d'aquest període, suma els seus coneixements i estudis sobre el teatre català. Una i altra són característiques necessàries per a atorgar cara i ulls a aquesta nova història del teatre, una història que no és sobre el teatre català, sinó sobre el teatre fet «a Catalunya». És a dir, no parteix d'un criteri lingüístic, sinó d'una restricció o acotació geogràfica on, segons les èpoques, ens trobarem amb una

dramàtica feta en llatí, català o espanyol, per exemple. Per contra, és cert que la resta del teatre dels Països Catalans, el teatre valencià o balear, quedaran fora i no seran objecte d'atenció. Amb aquest objectiu, els coneixements teatrals de Sala Valldaura en una i altra llengua esdevenen una garantia en el resultat final de la redacció de l'obra.

L'autor estructura la *Història del Teatre a Catalunya* en vuit capítols: 1. L'edat mitjana; 2. El Renaixement; 3. El barroc; 4. El segle XVIII; 5. El segle XIX; 6. El segle XX (fins al 1939); 7. El teatre de 1939 a 1975; i 8. El teatre d'ençà de 1975. És evident que la part més extensa és la dedicada al segle XX, però malgrat que aquesta ha estat dividit en tres capítols, Sala Valldaura —seguint la voluntat pedagògica de la col·lecció— fa un esforç de síntesi en cadascuna de les parts, tot intentant que no hi haja una descompensació en l'extensió de cadascun dels capítols. Com a exemple, pensem que al segle XVIII se li dediquen 19 pàgines, una extensió semblant a la de cadascun dels capítols del segle XX.

La voluntat didàctica del manual no tan sols es palesa en l'organització i equilibri de l'estructura bàsica de l'obra, sinó també en l'epigrafiat de cadascun dels capítols, que evidencien aquesta voluntat de claredat. Així, l'autor ens introdueix en el capítol primer recordant qüestions bàsiques com què és el teatre medieval, quina funció tenia, els espais on es desenvolupava, el calendari, els diversos cicles temàtics, en el pas del primer al segon, les diferències entre el teatre religiós, profà i escolar, o el naixement del teatre professional o comercial, etc. Uns conceptes que s'amplien i matisen en els segles XVII i XVIII, en els quals el teatre comercial (espanyol) va per un costat, mentre que el teatre català, culte o popular, va per un altre, tot i que per circuits que no sempre són fàcils de documentar. No obstant això, aquests són dos capítols que posen en relleu, d'una banda, la influència del teatre barroc espanyol; de l'altra, la continuïtat del teatre català, unes vegades des dels ambients cultes (és el cas de Fontanella o Ramis), altres des de la tradició religiosa i, gairebé sempre, des de la tradició popular.

En aquests segles tan malament coneguts, sobre els quals encara predomina la mistificació i el tòpic, Josep M. Sala fa un esforç per situar-hi les influències externes, les modes, l'espectacle barroc, la comèdia burlesca, el teatre breu o la supervivència del teatre de tema religiós. Es tracta d'una síntesi de tot un seguit d'estudis i edició de textos efectuats en els darrers vint anys, que ens dona una visió més clara i raonada d'aquests dos segles. Una exposició que té voluntat de desterrar confusions i visions massa simplistes.

El segle XIX reflecteix els canvis en el sistema d'organització teatral que havia prevalgut des de finals del segle XVI, i es consolida l'aparició d'un teatre català, a través del costumisme, romanticisme i realisme, amb els dramaturgs més notables o significatius: Robrenyo, Soler o Guimerà. No obstant aquesta síntesi, potser sí que hauríem agraït alguna referència, en el pas del XVIII al XIX i tot al llarg d'aquest, al teatre musical en català, que donà, en general obres de poca volada, però que al capdavall fou una moda força popular –una darrera de l'altra, vull dir: *tonadilla escènica*, sarsuela, *gènero chico* i, fins i tot, la revista!– que omplí repetidament molts espais dramàtics i quedà reflectit en nombrosos títols de diferents col·leccions i biblioteques dramàtiques. Sense conèixer aquestes modes, que generalment produïren un teatre d'una volada gallinàcia, és difícil comprendre avui dia, en rellegir-les, determinades obres, escenes o papers en els quals l'actor o l'actriu s'arranca a cantar o a ballar.

Potser la part més difícil que haja hagut d'elaborar l'autor siga la corresponent al segle XX, com ja he dit, distribuïda en tres capítols que, en conjunt, no arriben a les 60 pàgines. Dic la més difícil i alhora la més polèmica perquè l'autor ha de sintetitzar-hi una època molt intensa pel que fa al teatre i, de més a més, la més pròxima i amb un nombre d'estudis considerable. Així, pel que fa al capítol 6, fins a la Guerra Civil, hi remarca Rusiñol i Sagarra –però no Gual, Iglésias o Soldevila–, i tota la resta ho agrupa en el teatre modernista, els anys 20 i 30: del Noucentisme a la Guerra Civil, a més d'un breu epígraf dedicat a la projecció exterior –castellana– del teatre català.

Al capítol 7 –el teatre de 1939 a 1975– dedica més atenció als gran autors, ja traspassats i consagrats (Joan Oliver, Salvador Espriu, Joan Brossa i Manuel de Pedrolo) i menys al fenomen del teatre independent, motor de canvis posteriors realment notables. Aquesta visió necessàriament sintètica queda compensada, en part, per la inclusió de l'aparició d'Els Joglars i d'Albert Boadella.

En el capítol següent i final, la visió és força esquemàtica i, segurament, excessivament reduccionista del període. D'una banda, s'ocupa del naixement de les noves companyies teatrals aparegudes a les acaballes de la dictadura i durant la transició democràtica (Comediants, Teatre Lliure, Dagoll-Dagom, La Fura o La Cubana), les quals no havia tractat en el capítol precedent; de l'altra, passa molt ràpidament per l'obra dels dramaturgs apareguts durant el teatre independent com Josep M. Benet i Jordi Teixidor –cap més– però que continuen escrivint i estrenant durant la dècada dels vuitanta i dels noranta; finalment, passa a ocupar-se de les noves promocions i models de gestió teatrals sorgits ja a final dels anys vuitanta.

Justament, a causa de l'esforç que fa per sintetitzar-hi en poques pàgines un període tan divers com ric, sobta que l'autor hi dedique un epígraf específic a tractar la influència d'un dramaturg com Sanchis Sinisterra i el Teatro Fronterizo sobre la dramaturgia catalana emergent. No negue la importància ni l'interés més que notable de l'obra de Sinisterra, però vist en perspectiva, potser és una ullada massa esbiaixada sobre la nova literatura dramàtica catalana. No obstant això, és una opció de Sala Valldaura i el temes li donarà la raó o no.

Aquesta *Història* es tanca amb unes conclusions, que van seguides de diversos annexos que tenen una utilitat evident: una bibliografia final, dividida en tres blocs, a) reculls bibliogràfics de caràcter general; b) edicions de textos, que permeten localitzar moltes de les obres menys conegudes; c) una bibliografia crítica, ordenada alfabèticament, sobre l'evolució de la dramàtica catalana. Tanquen el volum una cronologia i un glossari de termes teatrals.

Com dic, els apèndixs són d'utilitat per a un lector profà, però molt possiblement un lector especialitzat hi trobarà absències notables. És cert que la confecció d'un glossari per a un lector mitjà i universitari sempre és més aleatòria i flexible; però els altres annexos presenten buits i absències (i presències) que evidencien una certa improvisació a l'hora de confeccionar aquests llistats. Tan sols hi posaré un exemple molt simple: l'autor cita obres, estrenes i estudis fins a l'any 2004 que palesen més encara algunes absències; haver-s'hi posat la fita de l'any 2000, potser li hauria atorgat una major uniformitat i un distanciament elemental i li hauria permès de revisar-ne el conjunt.

Comptat i debatut, tal com he apuntat en l'inici, ens trobem davant d'una obra d'encàrrec i destinada a una biblioteca amb uns objectius docents i uns lectors potencials molt concrets. En aquest context, Josep Maria Sala Valldaura fa un esforç ben reeixit per sintetitzar-hi una visió del teatre que serà útil i profitosa per al públic no iniciat en la història del teatre fet a Catalunya. Un manual que delimita i posa al dia un panorama tradicional del teatre que ja havia quedat obsolet pel nombre d'estudis apareguts des de la *Història* Fàbregas. No obstant això, tan de bo els editors hagueren estat més generosos amb l'espai assignat a aquest volum, perquè segurament l'autor no s'hi hauria vist forçat a elaborar —particularment en els dos capítols finals— visions tan sintètiques i algunes de les exposicions hi haurien quedat més matisades.